

بله اطراف بولا کا لکھو جس قدر کلمہ
یہ سلیمان بن عبد الوہاب را ایدوچ مدکو
برام ولدوچ و بتیکلوی ولدوچ ایتدی کلمه
و قیام بسوچ شافعی و کوچ انوزخ بغداد
کلمه کور سلیمانہ سوال اولدوقده معالده
ایتدی کلمه سرفوش ایدوچ ولدوخ و یو
صفا کلمه و سحر اولدور کلمه اولدور
بکلمه سحر و شرف و شفاء

Zafer Şık

LÜGAT-I ŞER'Î

Lügat-i Şer'î

Şer'iyye Sicilleri Sözlüğü

Zafer Şık

Her Hakkı Mahfuzdur ©

Es-selamü aleyküm,

Lügat-i Şer'î nam-ı diğer Şer'iyye Sicilleri Sözlüğü, şer'iyye sicillerinde en çok kullanılan kelimelerin ve terkiplerin anlamlarını Osmanlıca imlasıyla beraber vermektedir. Bu küçük lügatimizin şer'iyye sicillerine çalışanlara katkısı olacağını ümit ediyorum.

Şer'iyye sicili vesikalarını okurken karşılaştığım kelimeleri not edip bu çalışmamı hizmetinize sunmayı nasib eden Rabbimize hamd u senalar olsun.

Dua ile

Zafer Şık

Haziran 2020, Konya

adâlet-nişan (عدالت نشان) : Adâlet gösteren.

adem (عدم) : Yokluk. Olumsuzluk da bildirir.

adem-i ehliyet (عدم اهلیت) : Ehil olmayan, layık olmayan, hak etmeyen.

âdet (عادت) : Herkes tarafından uyulan hal, olagelmiş, alışılmış şey, usûl, görenek.

âdet-i ağnâm (عادت اغنام) : Koyun ve keçiden alınan vergi, resim.

âdet-i müstemire (عادت مستمره) : Devam edegelen alışkanlıklar.

afallahü anh (عفى الله عنه) : Allah onu affetsin.

ahar (اخر) : Başka, gayrı, diğer.

ahfâd (احفاد) : Torunlar.

ahrar (احرار) : Hürler, esir ve köle olmayanlar.

ahrar-ı müslimîn (احرار مسلمین) : Hür müslümanlar, esir ve köle olmayan müslümanlar.

ahz (اخذ) : Almak

ahz u kabz (اخذ و قبض) : Kendine mal etme, istimlak.

ahz ü i'tâ (اخذ و اعطا) : Alım satım, alış veriş.

akâr (عقار) : Bina, arazi, bağ ve bahçe gibi başka yere nakli mümkün olmayan mal.

akarat-ı mevkufe (عقارات موقوفه) : Vakf olunmuş gelir getiren akarlar.

akdem (اقدم) : Önce, evvel.

akibe'l-inkar (عقيب الانكار) : Davalının olay kendisine sorulduktan sonra inkar, reddetmesi.

alâ (على) üzere, üst, fevk, üzeri ve bir gibi manalara gelir.

alâ cenâhi'l-isti'câl (على جناح الاستعجال) : Çarçabuk, hemen.

alâ eyyi hal (على اى حال) : Her halde, her nasıl olsa.

alâ hâlihî (على حاله) : Kendi halinde, olduğu gibi.

alâ hasbe'l-emr ve'l-fermân (على حسب الامر و الفرمان) : Emir ve ferman gereğince.

alâ hâzâ (على هذا) : Bunun üzerine, bununla

alâ kadri'l-tâka (على قدر الطاقه) : Gücü/takati yettiği kadar.

alâ kavlin (على قول) : Birinin sözü, iddiası üzerine.

alâ kile't-takdireyn (على كلا التقديرين) : İki takdirden her birine göre.

alâ külli hâ (على كل حال) : Her halde.

alâ mâ farazallah (على ما فرض الله) : Allah'ın farz ettiği üzere.

alâ mâ kâne (على ما كان) : Olduğu kadar, mümkün mertebe.

alâ melei'n-nas (على ملأ الناس) : Açıkta, herkesin gözü önünde.

alâ merâtibihim (على مراتبهم) : Rütbe ve derecelerine göre, sırasıyla.

alâ rivâyetin (على رواية) : Rivayet edildiğine, söylendiğine göre.

alâ tarîki'l-muvâza'a (على طريق المواضع) : Danışıklı olarak, zâhiren.

alâ tariki'l-hezl (على طريق الهزل) : Alay etme, eğlenme, dalga geçme yoluyla.

alâ tariki'l-icmal (على طريق الاجمال) : Kısaca

alâ tariki'l-kıyas (على طريق القياس) : Kıyas yoluyla.

alâ tariki'ş-şehade (على طريق الشهادة) : Şahitlik yoluyla.

alâ vech (على وجه) : Üzere, binaen.

alâ vechi'l-ahrâ (على وجه الاحرا) : En iyi şekilde.

alâ vechi'l-umûm (على وجه العموم) : Genel olarak.

alâ vechi't-tafsîl (على وجه التفصيل) : Ayrıntılıca.

Alâ vefk (على وفق) : Uygun olarak.

alâ vefki'l-matlub (على وفق المطلوب) : Matlub vechle, isteğe uygun olarak.

alâmet-i şerîfe (علامة شريفة) : Resmî yazılarda pâdişâhın kullandığı işâret, tuğra.

alâ-vechi's-sıhha (على وجه الصحة) : Sahih bir şekilde.

Alâ-vefki'l-merâm (على وفق المرام) : İstenilene uygun olarak.

ale'l-ittisâl (على الاتصال) : Aralıksız.

ale'l-müfredât (على المفردات) : Döküm hâlinde, birer birer.

ale'd-devam (على الدوام) : Devamlı surette, sürekli.

- alef (علف) : Ot, hayvan yemi.
- ale'l-acele (على العجله) : Çarçabuk, aceleyle
- ale'l-âde (على العاده) : Adet üzere. Sıradan, bayağı.
- ale'l-amya (على العميا) : Körü körüne.
- Ale'l-ekser (على الاكثر) : Çokluk, çoklukla.
- ale'l-esâmî (على الاسامى) : İsim isim sayılarak.
- ale'l-fevr (على الفور) : Derhal, hemen.
- ale'l-hesab (على الحساب) : Hesaba katarak.
- ale'l-gafle (على الغفله) : Gafletle, gaflet üzere.
- ale'l-husus (على الخصوص) : Hususen
- ale'l-ıtlak (على الاطلاق) : Umumiyetle, genel olarak, mutlaka.
- ale'l-infırad (على الانفراد) : Bir bir, ayrı ayrı, tek tek.
- ale'l-iştırak (على الاشتراك) : Müştereken, ortaklaşa, birlikte.
- ale'l-ittifâk (على الاتفاق) : Birlik içinde.
- ale'l-kaide (على القائده) : Kaidesiyle, kuralıyla.
- 'ale'l-kifâye (على الكفايه) : Kifayet edecek kadar, yetecek kadar.
- ale'l-rağm (على الرغم) : Rağmen.
- ale'l-re'si ve'l-ayn (على الرأس والعين) : Baş ve göz üstüne.
- ale'l-umum (على العموم) : Umumiyetle, genellikle.
- ale'l-usul (على الاصول) : Usul üzere.

ale's-sabah (على الصباح) : Sabahleyin, erkenden.

ale's-seher (على السحر) : Seher vakti, sabahleyin.

ale's-seviyye (على السويّه) : Eşit olarak.

ale't-ta'cîl (على التعجيل) : Hemen.

ale't-tafsîl (على التفصيل) : Uzun uzadıya, genişçe, detaylı surette, tafsilen.

ale't-tahkik (على التحقيق) : Muhakkak surette, besbelli.

ale't-tahsis (على التخصيص) : Hususi olarak.

ale't-te'âkub ve't-tevâlî (على التعاقب و التوالى) : Aralıksız.

ale't-tedrîc (على التدريج) : Kademe kademe, tedricen.

ale't-tertip (على الترتيب) : Sırasıyla, tertip üzere, düzenli olarak.

ale't-tevali (على التوالى) : Arası kesilmeksizin, arka arkaya, birbiri ardınca.

aleyhi'r-rahme (عليه الرحمه) : Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

âlime's-sirri he'l-hafiyyat (عالم السر و الخفيات) : Sır ve gizlilikleri bilen Allah.

Allahu a'lem bi's-savab (الله اعلم بالصواب) : Doğrusunu Allah bilir.

amel (عمل) : İş,

amenna ve saddakna (امنا و صدقنا) : İmandık ve tasdik ettik.

âmil (عامل) : Amel eden, işleyen.

âminen (أمنأ) : Emin olarak, emniyetle, korkusuzca.

an kasdin (عن قصد) : Kasten, bile bile.

âna göre (آنا گوره) : Ona göre.

arpalık (آرپلق) : Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfı mensuplarına, idârî işlerde ve saray teşkîlatında görevli olanlara maaşlarına ek olarak verilen yâhut emekliye ayrıldıkları, işlerine son verildiği zaman emekli veya açık maaşı olarak tahsis edilen mal veya para.

asabe-i nesebiyye (عصبه نسبيه) : Ölen kimseye soy cihetiyle yakın bulunan mirasçılar.

asâkir (عساكر) : Askerler.

asâkir-i şâhâne (عساكر) : Askerler

asl (اصل) : Asıl, kök, temel.

aslahakellah (اصلحك الله) : Allah seni ıslah etsin.

aslahAllah (اصلح الله) : Allah ıslah etsin.

aşer-aşera (عشر) : On.

âti'l-beyan (أتى البيان) : Aşağıda anlatılacak olan.

âti'z-zikr (أتى الذكر) : Aşağıda bildirilecek, bahsedilecek olan.

âtiyü'l-beyan (أتى البيان) : Aşağıda anlatılacak olan. Doğrusu ati'l-beyan.

âtiyü'z-zikr (أتى الذكر) : Aşağıda bildirilecek, bahsedilecek olan. Doğrusu ati'z-zikr.

avk (عوق) : Alıkoyma, durdurma.

bâ (با) : Farsça ön ek. İle, beraber.

bâ-berat (با برات) : Berat ile.

ba-husus (با خصوص) : Bilhassa, özellikle.

ba'd / ba'de (بعد) : Sonra

ba'd ezin (بعد ازین) : Bundan sonra.

Ba'de harâbi'l-Basra (بعد خراب البصره) : Basra harap olduktan sonra yani iş işten geçtikten sonra.

ba'dehu (بعده) : Bundan sonra

ba'de-mâ (بعدهما) : Bundan sonra, bundan böyle.

ba'de't-ta'dil (بعد التعديل) : Düzenlemeden sonra.

ba'de't-tahkik (بعد التحقيق) : Araştırıldıktan sonra.

ba'de'z-zeval (بعد الزوال) : Öğleden sonra.

bâ-emr-i âlî (با امر عالی) : “Yüce emirle” Sadrâzâmın emriyle.

bâ-emr-i mahsûs (با امر مخصوص) : Özel bir emirle.

bâ-hüccet-i şer'iyye (با حجت شرعيه) : Şer'at mahkemeleri kadıları tarafından düzenlenen resmî belge ile.

bâis (باعث) : Sebebe olan, gerektiren.

bâis-i tahrir (باعث تحرير) : Yazılmasını icab ettiren.

bâisü's-sicil (باعث السجل) : Şer'iyye sicillerinde hüccetin sahibi olan kişi belirtilmek istenirken kullanılan terkiplerden biridir.

bâkire (باكره) : Hiç evlenmemiş genç kız.

bâlâ (بالا) : Üst, yukarı.

barekallah (بارك الله) : Allah mübarek etsin.

bâr-gîr (بارگیر) : Beygir, at. Yük kaldıran, taşıyan.

batnen ba'de batnin (بطناً بعد بطن) : Soydan soya, nesilden nesile. Evvelki batında kimse varken ikinci batında kimse istifade edemez manasındadır.

battaliye (بطلية) : Eskiden resmî dâirelerde işi biten evrâkın konulduğu torba, battal torbası.

bende (بنده) : 1.Kul, köle, abd, memlûk. 2. Esir, tutsak, bağlı kimse. 3. Birine mensup olan, onun hizmetinde bulunan, ona tâbi ve taraftar olan kimse. Osmanlı arşivlerinde, özellikle elkab ve imza bölümlerinde bu manada kullanılır. Zahir manadaki "kul" demek değildir.

bende-hâne (بنده خانه) : Bir kimsenin kendi evinden bahsederken kullandığı "ben kölenizin evi" anlamında bir söz.

bende-i dîrîne (بنده دیرینه) : Eski hizmetkâr, eski kul.

bende-i ferman (بنده فرمان) : Emir kulu.

bende-perver (بنده پرور) : Adamlarını kayıran, onlara bakıp ikram eden.

ber (بر) : Arapça ve Farsça kelimelerin başına gelerek sıfat ve zarflar yapar; Türkçe'deki "-de" ekiyle "üzeri, üzere, üzerine, üzerinde" vb.nin karşılığıdır.

Berat (برات) : Çoğulu berevat. Osmanlı diplomatiğinde padişah tarafından bir memuriyete tayin, bir şeyin kullanılma hakkı, bir

ayrıcılık veya bir şeyden muaf tutulduğunu gösteren ve üzerinde beratı veren padişahın tuğrasını taşıyan belgelere berat denilmektedir. Bu mana doğrultusunda beratlı kelimesi “müsaadeli” veya “imtiyazlı” anlamına gelmektedir.

ber-mûceb-i ... (بر موجب) : ...Gereğince

ber-mûceb-i akd (بر موجب عقد) : Anlaşmaya göre, anlaşma gereğince.

ber-mûceb-i hisâb (بر موجب حساب) : Hesap gereği.

ber-mûceb-i nizâm (بر موجب نظام) : Nizama göre, düzenleme gereğince.

ber-muktezâ-i ... (بر مقتضاء) : ...Gereği.

ber-vech (بر وجه) : Olduğu gibi, olarak

ber-vech-i âtî (بر وجه آتی) : Aşağıda olduğu gibi.

ber-vech-i iştirak (بر وجه اشتراك) : Ortaklıkla.

ber-vech-i meşruh (بر وجه مشروح) : Açıklandığı, anlatıldığı üzere.

ber-vech-i zîr (بر وجه زیر) : Aşağıda olduğu gibi.

bevvâb (بواب) : Kapıcı.

bey' (بيع) : Satma, satış, satın alma.

beyhûde (بیهوده) : Gereksiz yere, boşu boşuna.

beyne'l-verese (بین الورثة) : Mirasçılar arasında.

bey'u men yezîd (بيع من يزيد) : Arttırana satmak.

beyyakallah (بياك الله) : Allah seni sevindirsin, güldürsün.

beyyine (بينه) : Şahit

bî (بى) : Farsça ve Arapça kelimelerin başına gelen ve dilimizdeki “-siz, -mez” eklerinin anlamını karşılayan ön ek.

Bi eyyi hal (باى حال) : Her halde, mutlaka.

bi avnihi teala (بعونه تعالى) : Allah'ın yardımıyla.

bi fadlillahi teala (بفضل الله تعالى) : Allah'ın fazlıyla.

bi iznillahi teala (بإذن الله تعالى) : Allah'ın izniyle.

bi kadrillahi teala (بقدر الله تعالى) : Allah'ın takdiriyle.

bi keremihi teala (بكرمه تعالى) : Yüce Allah'ın keremiyle.

bi lutfihi teala (بلطفه تعالى) : Yüce Allah'ın lütfuyla.

bi mennihi teala (بمنه تعالى) : Yüce Allah'ın lütfuyla.

bi'l-müvâcehe (بالمواجهه) : Yüzleşme ile, karşı karşıya gelmek ile. Yüzleştirerek.

bi'l-verâse (بالوراثه) : Veraset yoluyla.

bi'l-vesâye (بالوصايه) : Vasilik yoluyla.

bî-baht (ببيخت) : Bahtsız, tâlihsiz.

bî-diriğ (بى دريغ) : 1.Esirgenmeden bol bol verilen. 2. Elinden geleni tam olarak yapan, esirgemedi yapan.

bihakkın (بحق) : Hakkıyla, layıkıyla.

bikr-i baliğa (بكر بالغه) : Büluğa ermiş, vvlilik yaşına gelmiş genç kız.

bi'l (بال) : İle.

bilâ (بلا) : Dilimizdeki “-siz, -meksizin, -meden” eklerinin anlamını karşılayan ve genellikle Arapça kelimelerin başına gelerek zarflar teşkil eden ön ek.

bilâ-cevâb (بلا جواب) : Cevap vermeden, cevapsız.

bilâ-fâiz (بلا فائض) : Fâiz ödemedi, fâizsiz.

bilâ-fark (بلا فرق) : Farksız.

bilâ-fütur (بلا فطور) : Fütursuzca, korkusuzca, çekinmeden, aldırış etmeksizin.

bilâ-hâdise (بلا حادثه) : .Olaysız.

bilâ-ımtihan (بلا امتحان) : İmtihan etmeden, sınavsız.

bilâ-ınkıtâ' (بلا انقطاع) : Kesintisiz.

bilâ-irâde (بلا اراده) : İrâdesizce, elinde olmadan.

bilâ-ıstîzan (بلا استئذان) : İzin almadan

bilâ-îtiraz (بلا اعتراض) : İtiraz etmeden.

bilâ-ivaz (بلا عوض) : Bir bedel ve menfaat karşılığı olmadan.

bilâ-kasdin (بلا قصد) : İstemeyerek.

bilâ-kayd ü şart (بلا قيد و شرط) : Hiçbir şarta bağlı olmadan.

bilâ-lüzum (بلا لزوم) : Lüzumsuz, gereksiz.

bilâ-mahkeme (بلا محاکمه) : Mahkeme edilmeden.

bilâ-masraf (بلا مصرف) : Masraf etmeden.

bilâ-muâyene (بلا معاینه) : Muâyene etmeden.

bilâ-müddet (بلا مدت) : Bir zamanla sınırlanmadan, süresiz olarak.

bilâ-münâkaşa (بلا مناقشه) : Münâkaşasız, tartışmasız.

bilâ-müzâkere (بلا مذاکره) : Müzâkere etmeden.

bilâ-noksan (بلا نقصان) : Noksansız.

bilâ-şek (بلا شك) : Şeksiz, şüphesiz.

bilâ-şübhe (بلا شبهه) : Şüphesiz.

bilâ-tahkik (بلا تحقیق) : Araştırmadan.

bilâ-tekellüm (بلا تکلم) : Konuşmadan.

bilâ-tereddüd (بلا تردد) : Tereddüt etmeden

bilâ-vesîle (بلا وسیله) : Bir sebep olmadan.

bi'l-ihrâc (بالاخراج) : Çıkartmak ile.

bî-mikdâr (بیمقدار) : Sayısız. Sayılamayacak kadar olan.

bin (بن) : Oğul, ibn.

bi'n-nefs (بالنفس) : Bizzat. Kendi kendisi.

bint (بنت) : Kız

bir (بر) : Berbar, birlik.

bi't-taleb (بالطلب) : Taleb ile, istekle.

bi't-tevcîh (بالتوجيه) : Rütbe, makam vermekle.

buyruldu (بيورلدی) : Osmanlı Devleti'nde sadrâzam, vezir, beylerbeyi, kaptanpaşa gibi yüksek mevki sâhibi devlet adamlarının kendilerine arzedilen meseleler hakkında verdikleri yazılı emir.

buyruldu-i ser-askeri (بيورلدی سرعسكري) : Harbiye nezaretinin emri.

cabi (جایی) : Tahsildar.

cabi-i vakf (جایی وقف) : Vakfın gelirini toplayan tahsildâr.

cezahullah (جزاء الله) : Allah (onun) mükafatını versin.

cezakallah (جزاءك الله) : Allah (senin) mükafatını versin.

cihet (جهت) : Taraf, yön. İmamet, hitabet, müderrislik, vâizlik, kayyımlik gibi müessesât-ı hayriyyeye ait hizmet.

çavuşlar (چاووشلر) : Dergâh-ı Âli Çavuşları da denen bu memurlar, mahkeme ilamlarının icrası, borçlunun mallarını satarak borcunun ödenmesi, icabederse mahkeme kararıyla borçlunun hapisle tedibi, hukuken kesinleşen nakdi ve bedeni cezaların infazı, kısacası günümüzdeki icra memurları ve kısmen de savcılarının ve emniyet görevlilerinin vazifelerini yerine getirirler. Divan-ı Hümayun'a bağlı olarak çalışan çavuşlar, Osmanlı devletinde ilk devirlerden beri mevcuttur.

Çerkesiyyü'l-asl (چركسى الاصل) : Aslen Çerkez olan.

dâhil (داخل) : İç, içinde.

dâme iclaluhu (دام اجلاله) : Allah iclalini daim kılsın.

dâme ikbaluhu (دام اقباله) : İkbali, bahtı daim olsun.

dâme mecduhu (دام مجده) : Ululuğu daim olsun.

dâme mülkühü (دام ملكه) : Mülkü, ülkesi daim olsun.

dâme-dâmet (دام/دامت) : Devam kelimesinden daim ve baki olsun demektir. Müzekkerler için dâme, müenneslerde dâmet kullanılır.

dâmet fezailuhu (دامت فضائله) : Allah fazileti baki kılsın.

damet maaliyehu (دامت معاليه) : Şerefleri sürekli olsun.

damet saadetuhu (دامت سعادته) : Saadeti daim olsun.

Dâru's-saâde (دار السعادة) : Osmanlı padişahlarının sarayı.

defterdar (دفتردار) : Osmanlı Devleti'nde mâlî işlerin başında bulunan yüksek memur. Başdefterdar sonraları mâliye nâzırı adını almıştır.

dergâh-ı âlî (درگاه عالی) : Pâdişah kapısı.

dergâh-ı muallâ (درگاه معلا) : Saray.

derkenar (درکنار) : Bir nezâret veya dairenin şubelerinden birine gönderilecek havale üzerine, havaleli evrakın altına veya üstüne gerekli bilgiyi içeren yazılardır ki, başında elkâb bulunmaz. İfade son bulduğunda tarih konulur ve dairelerin mührü ile mühürlenir. Mühür içinde müdürün ismi yazılmamışsa, mührün kenarına imza da atılırdı.

dersaâdet (در سعادت) : "Saâdet kapısı" anlamına gelen kelime Osmanlı döneminde İstanbul için kullanılmıştır.

destgâh (دستگاه) : Tezgah

destgîr (دستگیر) : Elden tutan, yardımcı, muin.

devlet-i aliyye (دولت عليه) : Büyük devlet. Osmanlı imparatorluğu.

devletlü atûfetlü (دولتو عطفوتلو) : Osmanlılar'da serasker ve pâdişah dâmâdı olan vezirlere verilen unvan.

devletlü inâyetlü (دولتو عنایتلو) : Osmanlılar'da Dârüssaâde ağasına (kızlar ağası) verilen unvan.

devletlü necâbetlü (دولتو نجابتلو) : Osmanlı şehzâdeleri için kullanılan unvan.

devletlü re'fetlü (دولتو رافتلو) : Osmanlılar'da serdâr-ı ekreme (seraskere) verilen unvan.

devletlü semâhatlü (دولتو سماحتلو) : Osmanlı şeyhülislâmları hakkında kullanılan unvan.

devletlü siyâdetlü (دولتو سیادتلو) : Osmanlılar'ca Mekke şerîfine verilen unvan.

Devletlü (دولتو) : Osmanlı Devleti'nde vezir, müşir gibi büyük rütbe sâhiplerine verilen unvan.

deyn (دين) : Belli bir zaman sonunda ödenmek üzere alınan para, borç.

Deyn-i müsbet (دين مثبت) : Tesbit edilmiş borç.

dîrîn (دیرین) : Eski, kadim.

düstûr (دستور) : Aynı konudaki hüküm ve kurallara ölçü teşkil edecek sağlamlık ve genişlikteki ana kural, temel kaide

düvel (دول) : Devletler.

düyûn (ديون) : Borçlar.

düyûn-ı müteferrika (ديون متفرقه) : Farklı borçlar.

ebbedallah (ابد الله) : Allah ebedi eylesin.

ebeveyn (الابوين) : Anne baba.

eda (ادا) : Yapma, uygulamak.

eda-i şehadet (اداء شهادت) : Şahitlik yapmak.

edamallahu teala iclalehu (ادام الله تعالى اجلاله) : Allah onun yüceliğini kudretini aziz etsin.

edamallahu teala ikbalehu (ادام الله تعالى اقباله) : Allah ikbalini sürekli kılsın

edâ-yı hizmet (ادای خدمت) : Hizmet etme.

eimme (ائمه) : İmamlar.

eimme-i hanifiyye (ائمه حنيفيه) : Hanifi mezhebi imamları.

ekârim (اكارم) : Kerem>Ekrem'in çoğulu. Çok kerim, çok cömert ve eli açık olanlar.

el-ahvec fe'l-ahvec (الاحوج فالاحوج) : En muhtaç, sonra en muhtaç. Mesela vâkif, "vakfımın geliri el-ahvec fel-ahvec yakınlarıma verile" diye şart eylese, gelir en çok muhtaç olana verilir.

el-akrebü fe'l-akreb (الاقرب فالاقرب) : En yakın sonra en yakın. Mesela, vâkıf "vakfımın gelirini yakınlarıma vakfettim, el-akrebü fe'l-akreb tevzi olunsun" dese, gelir en yakın batındaki akrabalarına dağıtılır.

elf (الف) : Bin.

elhâc (الحاج) : Hacı olmuş kimselerin isimleri önüne konan unvan sözü.

el-hâletü hâzihi (الحالة هذه) : Bundan dolayı, bu sebeple.

elhamdulillah (الحمد لله) : Allah'a hamdolsun.

el-iyazu billah (العياذ بالله) : Allaha sığınırım, Allah korusun.

emâcid (امجاد) : Emced'in çoğlu. En şerefli kimseler.

emâre (اماره) : İz, nişan, alamet.

emâsil (امائل) : Eşler, emsal, akran, yaş, rütbe ve sınıfça denk olanlar

envâl-i metrûke (اموال متروكة) : Terkedilmiş mallar, mîras bırakılmış mallar.

envâl-i mevrûse (اموال موروثه) : Mîras kalmış mallar.

enarallahu burhanehu (انار الله برهانه) : Allah delilini nurlandırısın (yüze kılsın) .

enarallahü kabruhu (انار الله قبره) : Allah kabrini nurlandırısın.

en-necatü fi's-sıdk (النجات فى الصدق) : Kurtuluş doğruluktur.

erba'a (اربع) : Dört.

erbâb-ı istihkâk (ارباب استحقاق) : Hak eden, kazanmaya layık.

erba'în (اربعين) : Kırk.

es-seyyid (السيد) : Efendi.

eşcâr-ı müsmire (اشجار مثمره) : Meyveli ağaçlar.

Eşedamallah (ادام الله) : Allah sürekli eylesin.

eşkinji (اشكنجى) : Eşmek, koşmak, sür'atle erişmektir. Bu cihetle vaktiyle sipahilerin sefere koşan sınıfı.

etfâl-i metrûke (اطفال متروكه) : Terkedilmiş, sokağa bırakılmış çocuklar.

evâhir (اواخر) : Son vakitler, zamanlar. Hicri bir ayın 21-30 günleri için de kullanılır.

evâil (اوائل) : İlk vakitler, başlangıçlar. Hicri bir ayın 1-10 günleri için de kullanılır.

evâsıt (اواسط) : Orta vakitler, zamanlar. Hicri bir ayın 11-20 günleri için de kullanılır.

Evkâf-ı hümâyun (اوقاف همایون) : Pâdişah ve hânedâna âit vakıflar.

evlâd-ı butûn (اولاد بطون) : Bir kimsenin kız çocuklarının erkek ve kız çocukları.

evlâd-ı sulbiye (اولاد صلبیه) : Bir kimsenin öz çocuklarıdır. Torunlara evlad-ı sulbiye denmez.

eyâmâ (ایاما) : Kocası olmayan kadınlar.

eyyam (ایام) : Günler

eyyedehullah (ایده الله) : Allah ona güç versin, onu güçlendirsin.

eyyedehumuallah (ایدهم الله) : Allah onlara güç versin, onları güçlendirsin.

eyyedekallah (ایدک الله) : Allah sana güç versin, seni güçlendirsin.

eyyim (ایم) : Kocasız olmayan kadın.

ezyed (ازید) : Ziyade, fazla.

fena fillah (فنا فی الله) : Allah yolunda yok olma.

ferağ (فراغ) : Kişinin tasarrufun hakkını başkasına terk ve vermesidir. Feragat.

ferağ ani'l-cihat (فراغ عن الجهات) : Bir kimsenin uhdesindeki cihetten el çekerek başkasına terk etmesi.

ferman (فرمان) : Divân-ı Hümayun veya Paşakapısı'ndaki divânlarda alınan kararlara uygun olarak yazılan ve tuğra bulunan padişah emirlerine verilen addır. Bir ferman nişancı tarafından tuğrası çekildikten sonra gideceği yere gönderilirdi. Bu gönderilen ferman gideceği yere ulaştığı vakit kadı tarafından o beldenin Şer'iyeye siciline kaydolunur ve bundan sonra fermanın hükmü icra olunurdu. Fermanların yazılısında özellikle divani yazı tercih edilir, özenle yazılır ve bazen de tezhip ile süslenmekle beraber harfler sık, satırlar seyrek yazılırdı.

fermân-ı âlî (فرمان عالی) : Padişah fermanı.

fetva (فتوا) : Bir mesele hakkında şerîatın hükmünü anlamak için sorulan soruya müftü tarafından muhâtap zikredilmeden verilen cevap, sorunun şer'î cevâbı.

fevkânî (فوقانى) : Üstte, yukarıda bulunan.

fî (فى) : -de, -da, içinde.

fî emanillah (فى امان الله) : Allah'a emanet ol.

fî ma (فىما) :)Şu nesne) içinde.

fî ma ba'd (فى ما بعد) : Bundan sonra, bundan böyle, bir daha (=ba'de ezin) .

fî nefsi'l-emr (فى نفس الامر) : İşin gerçeği, hakikatte, aslında.

fî sebilillah (فى سبيل الله) : Allah yolunda, Allah razısı için, karşılık beklemeden.

fî yevmina (فى يومنا) : Günümüzde, zamanımızda.

fî zamanina haza (فى زماننا هذا) : Bugünkü günde.

fih (فيه) : Onun hakkında

fi'l-asl (فى الاصل) : Aslında

fi'l-cümle (فى الجملة) : Nihayetinde, sonunda.

fi'l-emr (فى الامر) : Bu emirde, bu emre binaen.

fi'l-hakika (فى الحقيقة) : Hakikaten.

fi'l-hal (فى الحال) : Bu anda, hemen, şimdi.

fillah (فى الله) : Allah için, Allah yolunda.

fi'l-mesel (فى المثل) : Mesela, misaldeki gibi.

fi'l-vaki (فى الواقع) : Vakıa, hakikaten, gerçekten.

gallât (غلات) : Mahsuller, zahireler.

galle (غله) : Ekin, mahsul.

gâye-gâyet (غايه) : Son, nihayet, son gün.

gayret-şî'âr (غيرتسعار) : Gayret gösteren, gayretli.

gedik (گديك) : Osmanlı döneminde belli bir husus için verilen imtiyaz. Gedikler önceleri, bilhassa esnafa kendi başlarına ticâret yapmaları ve sanatlarını icrâ etmeleri için verilen hak ve imtiyazlardı; daha sonra büyük dâirelerde, sarayda belli hizmetler veya gayrimenkuller üzerinde de verilmiştir.

gibbe's-sual (غيب السؤال) : Sual olunduktan sonra.

gibbe's-sual ve akibe'l-inkar (غيب السؤال و عقيب الانكار) : Davalının olay kendisine sorulduktan sonra inkar, reddetmesi.

gibbe't-tahkik (غيب التحقيق) : Olayın doğruluğunu araştırdıktan sonra.

gibbe't-tasdik (غيب التصديق) : Olayın doğruluğunu onayladıktan sonra.

gurre (غره) : Hicri bir ayın ilk günü.

hademe (خدمه) : Hizmetçiler. Mahkeme ile ilgili evrakların getirilmesi, duruşma güvenliğinin sağlanması ve benzeri ayak işleriyle meşgul olan ve aynı zamanda mahkemede temizlik işlerini yapan kişiler.

hafîd (حفيد) : Torun.

hafizallah (حفظ الله) : Allah saklasın, korusun.

hâfizü'l-vesîka (حافظ الوثيقة) : Şer'iyye sicillerinde hüccetin sahibi olan kişi belirtilmek istenirken kullanılan terkiplerden biridir.

hâlât (حالات) : Hâller

halîfe (خليفة) : Vekil. Arşivlerde ise; mektep-cami hocasının yanında bulunan ve ona yardım eden kimse, kalfa.

hâlık (خالق) : Halk eden, yaratan. Allah.

hâliyâ (حاليا) : Hâlâ, hâlen. Bugün devam etmekte olan için kullanılır.

halledallah (خلد الله) : Allah daim etsin.

halledallahu mülkehu (خلد الله ملكه) : Allah mülkünü daim etsin.

halledelllahu teala hilafetehu ila inkırazid-devran (خلد الله تعالى) : Allah hilafetini devranın sonuna (kıyamete) kadar daim etsin.

hâmil-i hâze'l-kitâb (حامل هذا الكتاب) : Şer'iyye sicillerinde hüccetin sahibi olan kişi belirtilmek istenirken kullanılan terkiplerden biridir.

hâmilü'l-kitâb (حامل الكتاب) : Şer'iyye sicillerinde hüccetin sahibi olan kişi belirtilmek istenirken kullanılan terkiplerden biridir.

hâmis (خامس) : Beşinci.

hamse (خمسة) : Beş.

hamsîn (خمسين) : Elli.

haşyeten minallah (خشيةً من الله) : Allah'tan korkarak.

hatun (خاتون) : Kadınlar için kullanılan ifade, hanım. Umumen evliler için kullanılır.

hayyakellah (حيالك الله) : Allah ömrünü uzun etsin.

hazelehümullahu ila-yemi'd-din (خذلهم الله الى يوم الدين) : Allah onları kıyamete kadar aşâğılık ve adi etsin.

hazîne-i hümâyun (جزينة عامره) : Pâdişah (Devlet) hazînesi.

hutimet 'avâkibuhû bi'l-hayr (ختمت عواقبه با خير) : Hristiyan hükümdarlara yazılan “Allah akıbetini hayr etsin” niyazı.

her kangı (هر قنغى) : Her hangi.

hey'et-i udul (هيئت عدول) : Jüri. Âdil olan, adâlet üzere hareket eden kimseler.

hınta (خنطه) : Buğday.

hısas (خصص) : Paylar, hisseler.

hisse (حصه) : Pay.

hums (خمس) : Beşre bir.

hurûf (حروف) : Harfler

hüccet (حجت) : Kadının hükmünü ihtiva etmeyen, taraflardan birinin ikrarını tasdikini hâvi bulunan ve üst tarafında bunu düzenleyen kadının mühür ve üst imzasını taşıyan belge. Hüccetler, şer'î mahkemeler tarafından verilir, fakat

hüccetlerde hakimın kararı içinde olmaz, sadece kadının huzurunda tarafların anlaşmaya vardıklarını gösteren ve kadının onayını üzerinde taşıyan belgelere Osmanlı diplomatîğinde hüccet denilmiştir. Hüccetler aslında mahkemelerin noterlik çalışmalarının ürünüdür. Bir kimseye hüccet verip sicile kaydedilmesi o konuda bir daha hukuki itirazın ve çekişmenin olmayacağı, olursa hüccet sahibinin lehine hüküm verileceği anlamındadır. Sonraları "sened" kavramı ile de ifade edilen hüccetler konularına göre; nafaka, velayet, vasî ta'yîni, nikâh akdi, talâk, mehr, satım akdi, ferâğ, izin ve yetki belgesi, bağışlama, rehin, borç senedi, istihkak, ikrâr, havale, şahadet, kefalet, şirket, kısas, diyet, sulh ve iflas gibi hüccetlerdir. Hüccetler kendi aralarında ayrılır. Satım akdinin kesin olarak yapıldığını gösteren hüccete Bey'-i Kat'î Hücceti denir. Bunun karşılığı bey'-i bi'l-vefa hüccettir. Kişi vasiyetini yazılı hale getirmek istediği takdirde yazılan bu yazıya vasiyet hücceti denir. Bir başkasına güvenerek bazı işlerini yapma konusunda onu yetkili kılmaya vekâlet denir. Vekâlet çeşitli konularda olabilir. Bununla ilgili hükümler fıkıh kitaplarında açıklanmıştır. Birisine yazılı olarak vekâlet verildiği takdirde bu yazıya "vekâlet hücceti" denir. Taraflar, aralarındaki çeşitli dava ve anlaşmazlıkları sulh olma yoluyla da çözme hakkına sahip olduklarından şer'îye sicillerinde çok sayıda sulh hücceti bulunmaktadır. Sulh hüccetler ceza davalarında çok görülmektedir. Sulh yolu ile çözülen davalardan sonra tutulan kayıtlara da sulh hücceti denir. Hüccetlerde; Tarafların adı ve adresleri her çeşit şüpheyi ortadan kaldıracak şekilde açıklanır. Hüccetin konusunu teşkil eden mal veya hak, bütün tafsilatıyla anlatılır. Hüccetin altına mutlaka şuhudû'l-hâl durumun

şahitleri veya şuhûd-ı muhızır başlığı ile hukukî muameleye şahit olanların isimleri ve ünvanları kaydedilir. Ayrıca hüccetlerin başında genellikle “mahrûse”, “mahmiye”, “medine” gibi şehir adları, keşif ve muayene hüccetlerinde olduğu gibi “Zikri âtî hususu mahallinde muayene ve tahrir için” ya da “Husus-ı atî'l-beyanın mahallinde keşif ve tahriri iltimas olunmağın” veya “Budur ki”, “oldur ki”, “Sebeb-i tahrir-i kitab oldur ki”, “Sebeb-itahrir-i hurûf” ve benzeri şeklide ifadeler yer alır.

hüccet-i şer'iyye (حجت شرعية) : Kadı huzurunda, taraflardan birinin ikrarını, diğer tarafın bu ikrarı tasdikini içeren ve bir hükmü ihtiva etmeyen hususlara dâir düzenlenmiş belge.

hükm-i şerîf (حكم شريف) : Ferman. Tuğralı padişah emri.

hüve - hû (هو) : O. Allah. Arşiv metinlerinin üst ortasında bulunup bismillahirrahmanirrahim'in arşivlerdeki formülü ki bu yazıya besmele ile başladığını gösterir.

ibn (ابن) : Oğul.

ibnetehu (ابنته) : ...Kızı. Üçüncü şahsın kızından bahsedilirken kullanılır. Onun kızı.

ibtidâ (ابتدا) : Başlama, başlangıç, ilk gün.

ihdâ (احدا) : Bir

ihsan ale'l-ihsan (احسان على الاحسان) : İhsan üstüne ihsan.

ikrar (اقرار) : Kabul etme, tasdik etme.

ikrar-ı kelam (اقرار كلام) : Sözleri, söylenenleri onaylamak.

i'lâm (اعلام) : Sözlük anlamı; bildirmek, anlatmak, belli etmek olandır. Bir hükmü ve altında kararı veren kadının imza ve mührünü taşıyan belgeye denir. Davacının davasının dayandığı delilleri, davalının cevabını ve eğer müdafaa bulundaysa dayandığı delilleri ve sonuç bölümünde de gerekçeli olarak kadının hükmünü ihtiva eder. İlâm belgelerini diğer Şer'iyye Sicil kayıtlarından ayıran en önemli özellik, hâkimin verdiği kararı ihtiva etmesidir. Osmanlı diplomatiğinde kadıların şer'î mahkemeye intikal eden bir davanın kararının tasdikini temin maksadıyla şeyhülislamlığa veya herhangi bir konuda bilgi vermek üzere üst makamlara yazdıkları resmi yazılar için de ilâm tabiri kullanılmıştır. Bir konuda bilgi vermek üzere üst makama yazılan ilâm, arz mahiyetindedir.

ile'l-vefât (الى الوفات) : Vefat ile.

ilkaü's-salib fi'l-ma (اللقاء الصليب فى الما) : Haçı suya atma.

ilmuhaber (علم و خبر) : Bir daireden diğer daire veya dairelere, her hangi bir husus, bir karar veya bir hükmü bildirmek üzere yazılan belge.

iltizâm (التزام) : Gerekli bulma, lüzumlu sayma ve buna göre gereğini yapma.

iltizâm-ı mâ-lâ-yelzem (التزام مالا يلزم) : Gereksiz şeylerle uğraşma.

imâmet (امامت) : İmamlık vazifesi.

imrâr (امرار) : Geçirme, geçirilme.

inâyet-makrun (شوكت مقرون) : “İnayete ulaşmış” anlamında pâdişahlar için kullanılırdı.

inhâ ((انها)) : 1.Resmî bir dâireden bir üst makâma bir tâyin veya terfî için yazı yazma, teklifte bulunma. 2. (İnhâ tezkeresi ve inhâ yazısından kısaltma yoluyla) Bu maksatla yazılan yazı. 3. Bildirme, haber verme, ulaştırma.

inkar (انكار) : Kabul etmeme, red.

inkitâ'î'r-rağbe (انقطاع الرغبة) : Rağbetin kesilmesi, azalması.

irâde-i aliyye (ارادة عليه) : Osmanlılar'da sadrâzam buyruğu.

irâde-i seniyye (ارادة سنیه) : İrâde-i aliyye: târih.Osmanlılar'da padişah buyruğu.

irsâl (ارسال) : Gönderme, yollama.

îsal (ايصال) : Ulaştırma, ulaştırılma, eriştirme, eriştirilme.

isti'câl (استعجال) : Acele etme, sabırsızlanma.

istîfâ (استيفاء) : Tamamıyla alma, ödetilme.

istîhâl (استيهال) : Bir şeye lâyük ve ehil olma, liyâkat, ehliyet.

istihkâk (استحقاق) : 1.Hakkı olma, hak etme, liyâkat kazanma, lâyük olma. 2. Hak edilmiş, hak kazanılmış şey, hak.

istihsân (استحسان) : 1.Beğenme, güzel bulma, güzel sayma. 2. fıkıh. İslâm hukukunda farklı hükümlerden birini, kaynaklardaki sağlam delil ve belgelere dayanmamakla birlikte uygulamadaki kolaylığını dikkate alarak tercih etme.

istimzâc (استمزاز) : Bir kimsenin ne düşündüğünü anlamak için fikrini yoklama, nabız yoklaması.

işrîn (عشرين) : Yirmi.

iştira (اشترا) : Satın alma.

i'tâ (اعطا) : Verme, verilme.

itaat-makrun (اطاعت مقرون) : “İtaate ulaşmış” anlamında padişahlar kullanılırdı. Allah ve Kur'an ayetleri için de kullanılır.

izn-i hümâyûn (اذن همایون) : Padişah izni.

kable'l-vuku (قبل الوقوع) : Olmadan, meydana gelmeden önce.

kabl-kable (قبل) : Önce.

kabz (قبض) : Alma. Elinde tutma.

kaddesallahu sırrahü (قدس الله سره) : Allah sırrını kutsasın.

kadı (قاضی) : Çoğulu kuzât/kudât. Fıkıhta, insanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer'î hükümlere göre çözümlenmek için yetkili makamca tayin edilen kişiyi ifade eder. Kelime olarak hükmeden, yerine getiren manalarına gelmekte olup, Osmanlılarda ser'i ve hukuki hükümleri tatbik eden, ayrıca devletin emirlerini yerine getiren bir fonksiyona sahipti. İlk kadı 1300 yılında Karacahisar'a atandı. Bundan sonra Osmanlılar, fethettikleri her kasaba ve şehre bir kadı atamışlardır. Kadı, İslamlığın ve dolayısıyla devletin bir sembolü olarak görülüyor, böylece fethedilen yerde kadının çalışmaya başlaması oranın Osmanlı egemenliğine girdiğinin bir delili sayılıyordu. Osmanlı hukukçularına göre Kadı, insanlar arasında meydana gelen dava ve anlaşmazlıkları şer'î hükümlere göre karara bağlamak için devletin en yüksek icra makamı tarafından tayin edilen şahıs diye tarif edilmekle birlikte hâkim veya hâkimü'ş-şer' olarak da adlandırılmıştır. Osmanlı adlî teşkilâtının temel taşı olan kadılar,

buldukları yerin hem hâkimi, hem belediye başkanı, hem emniyet âmiri, bazen mülkî âmiri ve hem de halkın her konuda müracaat edebileceği sosyal güvenlik makamı olmuştur. Kadıların asıl görevleri ise toplum içinde meydana gelen anlaşmazlıkları çözmek, kaideye uygun olmayan suç ve hareketleri ortadan kaldırmak, tek kelimeyle adaleti dağıtmak olmuştur.

Kâdi'l-kuzat (قاضى القضاة) : Kadıların kadısı, en büyük kadı.

kadr-i ma'rûf (قدر معروف) : Herkesçe bilinen değer, kıymet.

kâimmakâm paşa (قائممقام پاشا) : Sadrâzâmın sefere çıkarken veya başka bir sebeple makamından ayrılırken yerine vekil olarak bıraktığı vezir.

kâimmakâm-ı âsitâne-i saâdet (قائممقام آستانه سعادت) : Sadrâzâmın sefere çıkarken veya başka bir sebeple makâmından ayrılırken yerine vekil olarak bıraktığı vezir.

kâimmakâm-ı rikâb-ı hümâyûn (قائممقام ركاب همایون) : Sadrâzâmın sefere çıkarken veya başka bir sebeple makâmından ayrılırken yerine vekil olarak bıraktığı vezir.

kâin (كائن) : Olan, bulunan, var olan, mevcut olan.

kalebend (قلعہبند) : Bir kalede kalma cezâsına çarptırılmış kimse.

kangi (قنغی) : Hangi.

kaptan-ı deryâ (قپودان دریا) : Osmanlı Devleti'nde deniz kuvvetleri kumandanı, kaptan paşa.

karye (قریه) : Köy.

kassam (قسام) : Kelime olarak taksim eden, bölüştüren anlamındadır.⁹³ Vefat etmiş bir kimsenin terekesini varislere taksim eden Şer'î memura kassam denilirdi. Kassamlar; askeri sınıfın terekesini tutan kazasker kassamları ve halktan vefat edenlerin terekesini tutan kassamlar olmak üzere iki kısma ayrılmaktaydılar. Kazasker Kassamları her kazada bulunabildikleri gibi, birden fazla kaza için bir tek Kazasker kassamı görevlendirilebilmekteydi. Her kadılıkta hususi kassam defteri vardır ve kasamlar, taksim ettikleri terekelerden resm-i kısmet adıyla para alırlar.

katib (كاتب) : Mahkemede görülen davaların kaydını tutan kişidir. Bu kişi düzgün yazı yazan, güvenilir ve kabiliyetli kişiler arasından kadı tarafından seçilirdi. En önemli vazifeleri tarafların iddia ve savunmalarını ve şahitlerin beyanlarını doğru olarak zapta geçirmek olan kâtipler; güvenilir, sağlam, davaları tutanağa geçirmede ve îlamların tanzim usulünde mahir olan şahıslar arasından seçilirdi. Bu grubun geliri de naipler gibi mahkemeyi kullanan kişilerden alınan harçlarla sağlanmaktadır. 1331(1913) tarihli Hükâm-ı Şer' ve Mahkeme-i Şer'îye kanunu, her mahkemede bir başkâtib ve yeteri kadar kâtibin bulundurulmasını hükme bağlamıştır.

kazâ (قضا) : Eskiden memleketin idârî taksîmâtında bir kadının hükmü ve idâresi altında bulunan, daha sonra bir kaymakam tarafından yönetilen yer, kaymakamlık, ilçe.

kebîr (كبير) : Büyük (erkekler için)

kebîre (كبيره) : Büyük (hanımlar için)

kede'l-îcâb (لدى الايجاب) : Gerektiğinde.

kelimât-ı meşrûha (كلمات مشروحه) : Açıklanmış kelimeler.

kema fi'l-evvel (كما فى الاول) : Evvelki gibi.

kema fi's-sabık (كما فى السابق) : Eskisi gibi, eskiden olduğu gibi.

kerîmü'ş-şiyem (كريم الشيم) : Tabiatı ve huyu cömert olan.

kesîrû'l-kerem (كثير الكرم) : Çok kerem sahibi.

ketb (كتب) : Yazma. Yazı yazma.

keyfe mâ yeşâ ve yahtâr (كيف ما يشا و يختار) : İsteddiği gibi, nasıl dilerse.

keyl (كيل) : Ölçek.

kıbel (قبل) : Taraf, yön, yan, nezd.

kıbel-i şer' (قبل شرع) : Şer'at yönünden.

kıbel-i şer'-i şerif (قبل شرع شريف) : Şer'at yönünden.

kibâr (كبار) : Büyükler

kuddise sirrihu (قدس سره) : Onun sırrı kutsansın.

kurâ (قرا) : Köyler.

kuyûd (قيود) : Kayıtlar.

kuyûd-ı lâzime (قيود لازمه) : Lazım olan, ihtiyaç olan kayıtlar.

kuzât - kudât (قضات) : Kadı'nın çoğulu. Kadılar.

lâ ale't-ta'yin (لا على اتعيين) : Tayin/tahsis etmeksizin.

laanallah (لعن الله) : Allah lanet etsin.

la'netullahi aleyh (لعنت الله عليه) : Allah ona lanet etsin.

ledâ (لدى) : Yapıldığı zaman, sırasında.

lede'l-ahâlî ve'l-cîrân (لدى الاهالى و الجيران) : Ahali ve komşular tarafından bilinen.

lede'l-arz (لدى العرض) : Arzedildikte, arzedildiği zaman.

lede'l-ihtiyâc (لدى الاحتياج) : İhtiyaç duyulduğunda, gerektiği zaman.

lede'l-ımtihan (لدى الامتحان) : İmtihan edildiğinde, imtihan sırasında.

lede'l-vusûl (لدى الوصول) : Kavuşulduğunda, erişildiğinde.

lede't-tahkîk (لدى التحقيق) : Araştırıldığında, tahkik edildiğinde.

lede't-teslim (لدى التسليم) : Teslim edildiğinde.

lede'l-hâce (لدى الحاجة) : İhtiyaç görüldüğü zaman.

lede'l-icra (لدى الاجرا) : İcra olduğunda.

lehü'l-hamd (له الحمد) : O'na hamd olsun.

levha's-Allah (لوحش الله) : Allah ırak etmesin, vahşet vermesin. Maşaallah, barekallah.

li't-taksîm (للتقسيم) : Taksim, bölmek, kısımlara ayırmal için.

li-ebb (لاب) : Baba tarafından. Baba bir. Aynı babadan olanlar için kullanılır (anne farklı) .

li-ebeveyn (لابوين) : Anne baba bir. Aynı anne babadan olanlar için kullanılır.

Li-ecli ... (لاجل) : –den dolayı, için, maksadıyla

Li-ecli'l-ârıza (لاجل العارضة) : Ârıza sebebiyle.

Li-ecli'l-maslaha (لاجل المصلحة) : İş için

Li-ecli'l-muayene (لاجل المعاينة) : Muayene için, kontrol amaçlı.

Li-ecli'ş-şehâde (لاجل الشهادة) : Şâhitlik etmek için.

Li-ecli't-tahsil (لاجل التحصيل) : Öğrenim için.

Li-ecli't-teftiş (لاجل التفتيش) : Kontrol için.

Li-garazin (لغرض) : Bile bile, kasten, kasıtlı olarak.

Li-hâzâ (لهذا) : Bundan dolayı, bunun için.

Li-hikmetin (لحكمة) : Bir hikmete dayanarak, bir sebep yüzünden.

Li-küllî (لكل) : Hepsi için.

lillahi'l-hamd (لله الحمد) : Hamd Allah içindir.

Li-maslahatin (للمصلحة) : İş gereği.

Li-sebebin (لسبب) : Bir sebepten dolayı, bir sebeple.

li-ümm (لام) : Anne tarafından. Anne bir. Aynı anneden olanlar için kullanılır (baba farklı) .

Li-vechillâh (لوجه الله) : Sırf Allah için.

Li-zâlik (لذلك) : Bunun için, bu yüzden.

Li-zâtîhi (لذاته) : Kendiliğinden.

ma fi'l-bab (ما فى الباب) : Kapı içinde.

ma fi'l-bal (ما فى البال) : Kalpteki, gönüldeki, yürekteki şey.

ma fi'z-zamir (ما فى الضمير) : Gönüldeki, içteki.

ma nahnü fih (ما نحن فيه) : Ona dair bahsedilen konu.

mâ vaka'a (ما وقع) : Olan, vuku bulan şey.

mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu (ما وقع بالطلب كتب اولندى) : İstek üzere vuku bulan hadise yazıldı.

ma'lûmü'l-hudûd (معلوم الحدود) : Sınırları bilinen.

ma'delet-nişan (معدلت نشان) : Adâlet gösteren.

ma'a (مع) : Birlikte, beraber.

maa ma fih (مع ما فيه) : Bununla beraber, böyle iken, böyle ise de.

ma'ada - ma'da (ماعداد) : -den başka. Dışında. Öte. Yanı sıra.

ma'an (معاً) : Birlikte, beraber.

maazallah (معاذ الله) : Allah korusun.

mahallât (محلات) : Mahalleler.

mahlûl-mahlûle (محلول) : Bir kimsenin ölümünden sonra sâhipsiz ve boş kalan makam, mansıp, memûriyet.

mahruse (محروسه) : Korunmuş belde anlamına gelen Belde-i mahrûse'nin kısaltılmış şekli olup büyük şehir anlamında.

maksûd (مقصود) : Söylenilmek, belirtilmek istenilen, kastedilen. Gaye, amaç.

ma'kûd (معقود) : Akd olunmuş, bağlı.

ma'kudün-aleyh (معقود عليه) : Akdin yapılmasına esas olan, üzerinde akit yapılan şey.

ma'rifetü'z-zât (معرفة الذات) : Herkesin bildiği kişi. Hanımlar için kullanılır.

mârrin ve âbirin (مارين و عابرين) : Gelip-geçenler.

mârrü'l-beyan (مار البيان) : Beyan edilmiş, açıklanmış olan.

mârrü'z-zikr (مار الذكر) : Zikredilen, adı geçen.

maruz (معروض) : Kadıların icra makamlarına idari bir durumu arz etmek üzere kaleme aldığı belgelere veya halkın yazdığı şikâyet dilekçelerine denir.

masarif (مصارف) : Masraflar.

matbah (مطبخ) : Mutfak.

matlûb (مطلوب) : Talep olunan, istenilen.

mazmûn (مضمون) : Kavram, mefhum.

mecd (مجد) : Büyüklük, ululuk, şan, şeref, celâlet.

meclis-i şer'-i hatîr vâcibü't-tevkîr (مجلس شرع خطير واجب التوقيير) : Şer'i mahkeme için kullanılan bir tabir.

meclis-i şer'-i şerif (مجلس شرع شريف) : Şeriat mahkemesi.

meclis-i şer'-i şerif-i enver (مجلس شرع شريف انور) : Şer'î mahkeme.

medine (مدينه) : Şehir, vilayet, büyük yerleşim yeri.

mefâhir (مفاخر) : İftihar'in çoğulu. Övünülecek, iftihar edilecek şeyler

mefâhiru'l-emâcid ve'l-ekârim (مفاخر الامجاد و الاكارم) : Çok cömert ve en şerefliilerin -varlığıyla- övündükleri.

mefâhiru'l-ulemâi'l-muhakkikîn (مفاخر العلماء المحققين) : Muhakkîk olan âlimlerin övgüleri.

mehr-i muaccel (مهر معجل) : Dînî nikâh esnâsında kadına peşin olarak verilmesi kararlaştırılan mehir.

mehr-i müeccel (مهر مؤجل) : Dînî nikâh esnâsında tâyin edilip belirli bir süre sonra yâhut boşanma veya ölüm hâlinde kadına verilmesi kararlaştırılan mehir.

mehr-i müsbet (مهر مثبت) : Tesbit edilmiş mihir.

mehr-mihr-mihir (مهر) : Dînî nikâh esnâsında belirlenen ve erkek tarafından kadına verilmesi gereken mal yâhut para, nikâh bedeli.

memâlik (ممالك) : Memleketler, ülkeler. 2. Bir hükümdarın, bir devletin hükmü altında bulunan yerlerin tamâmı.

memâlik-i mahrûse (ممالك محروسه) : “Korunan memleketler” Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı ülkesi. Mahrûse-i şâhâne, mahrûse-i padişahi, memâlik-i mahrûse-i şâhâne de denirdi.

me'mûrîn (مأمورين) : Memur'un çoğulu. Memurlar.

men lehü'l-emr (من له الامر) : Emir sahibi olan kimse.

menkûha (منكوحه) : Nikâhlı kadın, zevce, refika.

meremmât (مرمات) : Meremmet. Tâmir etme, onarma veya üstünkörü onarma, merâmet.

merkum (مرقوم) : Adı geçen erkek.

merkumân (مرقومان) : Adı geçenler.

merkume (مرقومه) : Adı geçen hanım.

merkumîn (مرقومين) : Adı geçenler.

mersûm-mersûme (مرسوم) : Bir yazıda “daha önce yazılan, adı geçen, anılan (kimse veya şey) ” anlamında kullanılır, merkum, mezkûr. Tanzîmat'tan önce müslüman olmayan kimseler için kullanılmıştır.

metrûk (متروك) : Bırakılıp gidilmiş, kendi hâline bırakılmış, terkedilmiş.

metrûkât (متروكات) : Ölmüş bir kimseden kalan eşyâ ve mallar.

metrûke (متروكه) : Metrûk kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes şekli: Bırakılıp gidilmiş, kendi hâline bırakılmış, terkedilmiş.

metrûketeyn (متروكتين) : Bir adamın boşadığı iki hanımı için kullanılan tabir. İki boşanmış kadın.

mevlânâ (مولانا) : “Efendimiz, sâhibimiz” anlamındaki bu söz, bâzı büyük şeyhlerin ve âlimlerin isimleri başında saygı ifâdesi olarak kullanılırdı.

mevrûs (موروث) : Mîras kalmış, verâset yoluyla edinilmiş. Ana babadan miras kalan.

Mevrûse (موروثه) : Bknz. Mevrus. Mevrus kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes şekli.

mezbur (مزبور) : Zikredilmiş, adı geçmiş, bahsedilmiş. Adı geçen erkek.

mezburân (مزبوران) : Adı geçenler.

mezbure (مزبوره) : Zikredilmiş, adı geçmiş, bahsedilmiş. Adı geçen hanım.

mezburîn (مزبورین) : Adı geçenler.

mezkûr (مذكور) : Zikredilen, adı geçen.

mezru' (مزروع) : Ekilmiş.

mızıkâ-i hümayûn (موسيقى همايون) : Saray mızıkası.

mie (مائة) : Yüz.

mieteyn (مائتين) : İki yüz.

mihr-i müsemmâ (مهر مسمى) : Dînî nikâh esnâsında tâyin ve tespit edilen mehir.

min (من) : -den, -den beri.

min ba'd (من بعد) : Bundan böyle, bundan sonra.

min gayri haddin (من غير حد) : Hadsizce, edep dışı olarak.

mine'l-evvel (من الاول) : Evvelden beri

muarref (معرف) : Bilinen, tanınan, belli, mâlûm. Târif edilmiş, tanımlanmış.

muarrefe (معرفه) : Bilinen, tanınan, belli, mâlûm hanım. Târif edilmiş, tanımlanmış kadın.

mûceb (موجب) : Bir söz veya işin gerektirdiği, gerekli kıldığı şey, mûcip.

mûcebince (موجبجه) : Gerektiği şekilde, gereğince. Mucibince denilmemelidir, galattur.

muhakkik (محققين) : Çoğulu muhakkikîn'dir. 1. Bir şeyin, bir olay veya durumun aslını esâsını, doğru olup olmadığını araştıran, gerçeği ortaya koyan, tahkik eden kimse. 2. Soruşturma yapan kimse, soruşturmacı. 3. Mârifet ve keşif yoluyla varlıkların, meselelerin hakikatini bilme seviyesine erişen kimse.

muhallefat (مخلفات) : Bknz. tereke. Ölmüş bir kimsenin geride bıraktığı şeyler.

muharrer (محرر) : Yazılı, yazılmış.

muharrerü'l-esâmî (محرر الاسامى) : İsimleri yazılı olanlar.

muhtesib (محتسب) : İhtisap rüsumu diye bilinen ve satılan mallardan alınan perakende vergi ile beraber üretim ve hizmet sektöründe çalışıp kurallara aykırı davranan esnaftan alınan cezalar "ihtisap mukataası" adı altında iltizama verilmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında muhtesip bir nev' vergi memuru olarak çalışmaktadır. Muhtesibin temel görevleri; satılan malların fiyatlarını belirlemek ve üretim ve hizmet sektörünün kurallara uygun çalışmasını sağlamaktır. Muhtesibin kadı ya yardımcı olduğu ikinci konu kurallara aykırı üretim veya satım yapan esnafın cezalandırılmasıdır. Ancak denetimlerde yanında naibin bulunması bağımsız hareket etmediğinin göstergesidir.

muhzır (محضر) : Huzura getiren demektir. Davacıları mahkemeye çağırarak vazifesiyle mükellef olan kişiye muhzır bu

kişilerin başında bulunan kişiye de muhızırbaşı denilirdi. Muhızırbaşı ve muhızırların bellibaşlı görevi mahkemenin istediği ilgili kişileri getirip götürmek, mahkemenin kapısında bekleyerek duruşmaların seyrini bozacak olayların çıkmasını önlemek, mahkemece el konulmuş eşya ve paraları korumak, şuhudü'l-hal üyeliği yapmak idi. Bunların yanında gözaltına alınmış kişilerin konakları önünde bekleyerek çıkmasını veya konağa girmesini yasaklardı. Bu hizmetlerin karşılığında ihzariye denilen ve taraflarca karşılanan bir ücret alırdı.

mu'în (معین) : Yardım eden, yardımcı. Allah.

Mukarrer (مقرر) : 1.Hakkında karar alınmış, karar verilmiş, kararlaştırılmış. 2. Osmanlı devlet teşkîlâtında bir yıllık sözleşme yapılarak işe alınan memurlardan hizmeti beğenilenlerle sözleşme süresi dolmadan yeniden mukâvele yapılmış olanlara verilen isim. 3. Osmanlı mâliye teşkîlâtında yeniçeri odalarına üç ayda bir dağıtılan ulûfe ile birlikte gönderilen 300 akçe tutarındaki ek ödeme.

Mukarrer fermanı (مقرر فرمانی) : Osmanlı devlet teşkîlâtında yıllık sözleşme ile işe alınan memurlardan hizmeti beğenilenlerin sözleşme sürelerini uzatan ve memûriyette kalmalarını sağlayan ferman.

mukırr (مقرر) : Gerçeği yâhut suçunu bütün açıklığıyla dosdoğru söyleyen, ikrar ve itiraf eden.

muktezî (مقتضى) : Gerekli olan, gerekli, lüzumlu şey, lâzım.

mukteziyât (مقتضیات) : Gerekli olan şeyler.

mûmâ-ileyh (مومى اليه) : İşaret edilen, adı geçen.

mûmâileyhâ (مومى اليها) : Adı geçen, sözü edilen kadın.

mûmâileyhim (مومى اليهم) : Adı geçenler, sözü edilenler.

mûmâileyhimâ (مومى اليهما) : (iki kimse için) Adı geçenler, sözü edilenler.

mutasarıf (متصرف)) : 1. Bir mal yâhut mülkün sâhibi, mâliki olup kullanma hakkını elinde bulunduran (kimse) . 2. Osmanlı devlet teşkilâtında kazâ ve vilâyet arasında kalan sancak yâhut livânın en büyük mülkî âmiri, sancak beyi.

muzâfât (مضافات) : Bağlı yerler. Bir merkezin şubeleri.

mübaşir (مباشر) : Osmanlı adliye teşkilatında iki manâya gelen mübâşir terimi ilk olarak mahkemelerde celb ve tebliğ işlerinde kullanılan memur, ikinci olarak ta Tanzimat'tan önce devletçe soruşturulması lâzım gelen bir işin yapılması veya soruşturulması için görevlendirilen memur anlamına kullanılmaktadır. Bunlara yaptıkları hizmet karşılığında devletçe bir maaş ve ya yol masrafı ödenmediğinden her türlü zaruri masrafları gittikleri yerlerin halkından mübaşiriye adı altında tahsil olunurdu.

müctehedün fiha (مجتهد فيها) : Üzerinde ictihad edilen mesele.

müctehidün fih (مجتهد فيه) : Hakkında kesin delil olmayan mesele.

müdde'â (مدعى) : İddia edilen, ısrarla savunulan husus, görüş, maksat, fikir, düşünce, tez.

müddeâ-aleyh (مدعى عليه) : Aleyhine dâvâ açılan kimse, dâvâlı. Günümüzde yanlış olarak müddeî-aleyh şeklinde de kullanılmaktadır.

müddeâ-bih (مدعى به) : Dâvâcı tarafından mahkemeye intikal ettirilen, dâvâ konusu ve dâvâ sebebi olan mesele.

müdde'î (مدعى) : Birini dâvâ eden, dâvâ açan kimse, dâvâcı.

müddeiyân (مدعيان) : Dâvâcı ve dâvâlılar.

müftî'l-enâm (مفتى الانام) : Halka fetvâ veren kimse, Şeyhülislâm.

müftü (مفتى) : Kadının mahkeme işlerindeki en büyük yardımcılarındandı. Kadı tereddüde düştüğü bazı durumlarda fetva için müftüye başvuruyordu ki, bu durum kadının karar almasını kolaylaştırmaktaydı. Ayrıca kadı sadece şer'î konularda değil, aynı zamanda örfî konularda da müftüden fetva isteyebilmekteydi.

mülhak (ملحق) : Bir bütüne sonradan katılmış, eklenmiş, ilâve edilmiş. Bir merkeze bağlı, tâbi.

münazaun fih (منازع فيه) : Hakkında münazaâ olunan, ihtilâflı, davalı, kavgalı.

müntakil (منتقل) : Mîras yoluyla geçen, mîras kalan.

mürasele (مراسله) : Kadılar protokolde kendilerine denk veya aşağı olan şahıs veya makamlara hitaben bir yazı kaleme almışlarsa buna mürasele denir.

mürûr (مرور) : Geçme, geçiş.

mürûr tezkiresi (مرور تذكيرهسى) : Seyahatlerde bir ülke sınırından geçmek için gösterilmesi gereken resmî geçiş belgesi

mürûr u ubûr (مرور و عبور) : Gelip geçme.

Müsakkafat (مسققات) : Vakfedilmiş evler, dükkânlar vb. yapılar

müsakkafât-ı mevkûfe (مسققات موقوفه) : Vakfedilmiş müsakkafat.

müsemmâ bi'n-nakiz (مسما بالنقيض) : İsmiyle hal ve davranışları birbirine uymayan, ismine lâyıık olmayan.

müşârun ileyhâ (مشار اليها) : Adı geçen, sözü edilen kadın.

müşârun ileyhim (مشار اليهم) : Adı geçenler, sözü edilenler.

müşârun ileyhimâ (مشار اليهما) : (İki kimse için) Adı geçenler, sözü edilenler.

müşârun-ileyh (مشار اليه) : İşaret edilen, adı geçen.

müşavir (مشاور) : Kadı tarafından kendisine havale edilen bütün davaları yürüten vekildir. Müşavir davalara baktığı için şer'î ve örf'î hukuku iyi bilmesi gerekmektedir.

mütaba'at (متابعت) : Uymak, karşılıklı tabi olmak.

müteveffa (متوفى) : Vefat etmiş erkek.

müteveffiye (متوفيه) : Vefat etmiş hanım.

mütevekkilen alellah (متوكلاً على الله) : Allah'a tevekkül ederek, sığınarak (= توكلت على الله)

mütevellî (متولى) : Bir vakfı vakfedenin koyduğu şartlara göre yöneten kimse. Esnaf teşkilâtında seçimle iş başına gelen başkan, reis.

müttefikân (متفقاً) : Birleşerek, üzerinde fikir birliği ederek, oy birliğiyle.

Müttefikü'l-kavl (متفق القول) : Sözleri bir olan, söz birliği etmiş.

Müttefikü'l-keâm (متفق الكلام) : Sözleri bir olan, söz birliği etmiş.

müttefikü'r-re'y (متفق الرأي) : Düşünce ve reyleri bir olan, aynı görüşü paylaşan, fikir birliği eden, hemfikir.

müttefikü'l-lafz ve'l-mana (متفق اللفظ و المعنا) : Anlam ve lafzın birbirine uyması ittifak etmesi.

müvacehe (مواجهه) : Yüz yüze gelme, yüzleşme.

müvekki-i sadr-ı kitab (موقع صدر كتاب) : Kitabın balâsını, üstünü imza eden

müzekki (مزكى) : Şahitlerin adil olup olmadıklarını araştıran ve tesbit eden memurlardır. Bu memurlar kadı adına hareket ettikleri ve mahkemenin doğru karar vermesi açısından şahitlerin söylediklerinin de önemli olması dolayısıyla yine güvenilir kişiler arasından seçilirlerdi.

nâib (نائب) : 1. Bir makâmın sorumluluğunu asıl sâhibi yerine geçici bir zaman için yüklenen, ona vekâlet eden kimse, vekil. 2. Kadı vekîli. 3. Şer'î mahkemelerde hâkimlik yapan kimse, kadı.

naib (نائب) : Çoğulu nüvvâb. Osmanlı şer' mahkemelerinde yargı görevini ifa eden kadıların bu görevlerini yerine getirirken kendilerine yardımcı görevlilerin başında nâibler gelmekteydi. Nâib vekil anlamına gelmekle birlikte Osmanlı hukukunda iki anlama gelmiştir. Birincisi bütün kadılar, sultanın vekilleri olduklarından bunlara da nâib denilmiştir. İkincisi ise kadıların kendi yerlerine davaya bakmak üzere görevlendirdikleri şahıslar da nâib olarak adlandırılmıştır. Nâibler Kadı'nın temsilcisi olarak

belirli mahkemelerde ya da özel konularda onun yerine yasal karar verme yetkisine sahip olmuşlardır. Naib; Kadıların kendi kazaları dâhilindeki nahiyelerde şer'î görevlerini yerine getirmek için tayin ettiği bir memurdu. Kadılar bu tayini iltizam usulüyle yapmaktaydı. Naib, Şer'î Mahkeme'de kadıya vekâlet ettiği gibi, gerektiği zaman Şer'î muamelelere bakmak üzere köylere ve mahallelere de gönderilirdi. Kazanın büyük veya küçük oluşuna göre bir veya birden fazla nâib tayin edilebilmekteydi. Nâiblerin görev aldıkları kaza büyük olduğu takdirde, bunlara mevâlî nâibleri adı verilmekteydi. Naibler bu gibi kazalarda bakmakla yükümlü oldukları görevin özelliğine göre; bâb nâibleri, ayak nâibleri ve arpalık nâibleri adlarıyla adlandırılabilmekteydi. Büyük kazalara tayin edilen kadılar zaman zaman görevlendirildiği kazaya hiç gitmeden, naib vasıtasıyla görevlerini yerine getirebilmekteydi. Naipler medrese eğitimi alarak özellikle fıkıh alanında kendi kaza dairesinde ihtilafları çözebilecek bilgi ve beceriye sahip olmaları zorunlu idi. Genelde süresiz olarak tayin edilirdi. Belirli süreler içinde görev değişiklikleri olurdu. Ancak istisna olarak 25-30 yıl aynı yerde naiplik yapanlar da olabiliyordu. Naipler kendisini bu göreve getiren kadı tarafından görevden alınamazdı ve kadının azli veya ölümü ile de görevleri sona ermezdi. Bilgisizlikleri, yolsuzlukları ve ehl-i örf ile iş birliği yapmaları sonucunda Divan-ı Hümayun tahkikat başlatır, gerekirse kazasker naibi görevden alabilirdi.

nâşî (ناشى) : Dolayı, kaynaklı.

nefs (نفس) : Kendi. Merkez, iç.

nefs-i emmâre (نفس اماره) : Kötülüğü emreden nefis.

nısf (نصف) : Yarım.

nişan (نشان) : Bknz. berat.

Nişân-ı hümayun (نشان همايون) : Pâdişah tuğrası veya bu tuğrayı taşıyan ferman, berat, hüküm.

Nişân-ı şerîf-i âlîşan (نشان شريف عاليشان) : Pâdişah tuğrası veya bu tuğrayı taşıyan ferman, berat, hüküm.

nümâyân (نمايان) : Görünen, meydanda olan, ayan, âşikâr.

ordu-yı hümayun (سرای همايون) : Pâdişâhın, Osmanlı Devleti'nin ordusu.

peder (پدر) : Baba

râbi' (رابع) : Dördüncü.

radiyallahu anha (رضى الله عنها) : Allah ondan (o kadın kişiden) razı olsun

radiyallahu anhu (رضى الله عنه) : Allah ondan (o erkek kişiden) razı olsun

radiyallahu anhüm (رضى الله عنهم) : Allah onlardan (o erkeklerden) razı olsun

râfi'-i tevkî'-i refî'ü'ş-şân-ı hâkânî (رافع توقيع رفيع الشأن خاقانى) : Ferman. Padişah tuğralı emir.

râfiu'l-kitâb (رافع الكتاب) : Şer'iyye sicillerinde hüccetin sahibi olan kişi belirtilmek istenirken kullanılan terkiplerden biridir.

ragabat-ı nas (رغبات ناس) : İnsanların rağbeti.

rahimehümüllahu teala (رحمهم الله تعالى) : Allah onların hepsine rahmet etsin.

reisü'l-küttâb (رئيس الكتاب) : ((رئيس الكتاب)) 1XVIII. yüzyıla kadar) Dîvân-ı Hümâyun kâtiplerinin ve kalemlerinin başı olan kimsenin unvânı. 2. (XVII. yüzyıldan Tanzîmat'a kadar) Osmanlı Devleti'nde dış işleri bakanı.

rencide (رنجیده) : İncinmiş, gönlü kırılmış.

re's (رأس) : Baş, kafa. Adet (keçi koyun vs. sayısı)

rikâb-ı hümâyun (ركاب همايون) : 1Pâdişah huzûru. 2. Pâdişah bir yere giderken yanında bulunan maiyeti.

rub' (ربع) : Dörtte bir.

Rûsiyyü'l-asl (روسی الاصل) : Aslen Rus olan.

Sadaka buyurmak (صدقته بيورمق) : (Pâdişah) Bir kimseye bir lutuf olarak görev ve mevki vermek.

sadr-ı kitâb (صدر كتاب) : Kitabın içi, ortası.

sagîre-i mezbûre (صغيرة مزبوره) : Adı geçen küçük kız.

sağîr (صغير) : Küçük

sağîr (صغير) : Küçük (erkekler için)

sağîre (صغيرة) : Küçük (hanımlar için)

sahh (صح) : Berat, hüccet vb. resmî evrâka “doğru ve yanlışsızdır” anlamında “sahihtir” kelimesinin kısaltılmışı olarak konulan, bâzan mühür ve imzâ yerini de tutan (ص) ve (ح) harflerinden ibâret tasdik işâreti (صح) .

Sahhe'l-bakî (صح الباقي) : Yekun, tereke yekunundan bütün giderlerin ödenmesinden sonra kalan miktar.

sâhibü'l-kitâb (صاحب الكتاب) : Şer'iyye sicillerinde hüccetin sahibi olan kişi belirtilmek istenirken kullanılan terkiplerden biridir.

sâlifü'z-zikr (سالف الذكر) : Daha önce adı geçmiş, bahsedilmiş olan.

sâlifü'l-beyân (سالف البيان) : Daha önce söylenmiş olan.

sâlimen (سالمًا) : Selamette olarak. Sağ, sağlam olarak.

sânî (ثانى) : İkinci

sarây-ı hümâyun (سرای همایون) : Pâdişah sarayı.

savb (صوب) : Taraf, yön, cihet.

savb-ı âlî (صوب عالی) : Yüksek taraf.

savb-ı maksûd (صوب مقصود) : İstenilen taraf.

seb'a (سبع) : Yedi

sebeb-i tahrir-i huruf (سبب تحرير حروف) : Harflerin, metnin yazılma sebebi.

seb'în (سبعين) : Yetmiş.

sehm-sehim (سهم) : Hisse, pay.

selâse mie (ثلثمائة) : Üç yüz.

selâsîn (ثلاثين) : Otuz.

selh (سلخ) : Hicri bir ayın son günü.

semân- semaniye (ثمان) : Sekiz.

semânîn (ثمانین) : Seksen

semâvât (سماوات) : Gökler, gözyüzü.

semen (ثمن) : Kıymet, değer, baha, tutar.

ser-askerî (سر عسکری) : Savunma, harbiye bakanlığı, komutanlığı.

seyyib (ثیب) : Dul kadın.

seyyid (سید) : Efendi, önder, reis.

siğâr (صغار) : Küçükler

sihâm (سهام) : Paylar.

sitte (سته) : Altı.

sittîn (ستین) : Altmış

subaşı (صوباشی) : Şer'iyye Mahkemelerinde icrâ ve infaz memuru olarak görev yapardı. Günümüzdeki zabıta ve belediye memurlarının yaptıkları işleri yapar ve kasaba idaresinin başında bulunurdu. Şer'iyye mahkemesinin kararını tatbik etmek hapsine karar verilen şahısları hapsedmek, hapishaneye nezaret etmek, cezalarını infaz etmek ve cezai tazminatları tahsil etmek subaşılardan görevleri arasındadır. Osmanlı devletinde subaşılık, köy ve kasabalarda il subaşıları, sancaklarda ve diğer merkezlerde ise şehir subaşı diye adlandırılırdı.

sûk-ı sultani (سوق سلطانی) : Mezat, açık artırım yeri.

sulb (صلب) : Nesil, zürriyet.

sulbî (صلبى) : Bir erkeğin sulbünden gelen, onun zürriyetinden olan, öz (çocuk) .

sulbî (صلبى) : Bir erkeğin sulbünden gelen, onun zürriyetinden olan, öz (oğul) .

sulbiyye (صليبيه) : Sulbî kelimesinin tamlamalarda ortaya çıkan aynı mânâdaki müennes şekli. Bir erkeğin sulbünden gelen, onun zürriyetinden olan, öz (kız çocuk) .

sûr-i hümayun (سور همايون) : Pâdişahların, erkek çocuklarını sünnet ettirmeleri veya kızlarını evlendirmeleri münâsebetiyle düzenledikleri düğünlere verilen isim.

südüs (سدس) : Altıda bir.

sülüs (ثلث) : Üçte bir.

sülüs (ثلث) : Üçte bir.

sülûsan (ثلثان) : Üçte iki.

sülûsân (ثلثان) : Üçte iki.

şa'ir (شعير) : Arpa.

şart-ı mezkûr (شرط مذکور) : Zikredilen şart.

şehadet (شهادت) : Şahitlik.

şehr (شهر) : Ay.

şer' (شرع) : Şeriat, İslâm şer'iatı.

şer'iyyet (شرعية) : Şeriata uygun olma.

şer'-i şerif (شرع شريف) : İslâm şer'âtı. Mahkeme için kullanılır.

şer'-i şerif-i enver (شرع شريف انور) : İslâm şer'âtı. Mahkeme için kullanılır.

şerh (شرح) : Açma, açıklama.

şevket-makrun (شوكت مقرون) : “Şevkete ulaşmış” anlamında pâdişahlar için kullanılırdı.

şiyem (شيم) : Ahlaklar, huylar.

şukka (شقه) : Üzeri yazılı kâğıt parçası, küçük tezkire.

Şühudu'l-hâl (شهود الحال) : Kadı'ya adlî tarafta yardımcı olan şuhudü'l hâl, mahkemenin seyrine etki etmeyip, mahkemedeki yargılamanın bir nevi gözlemcisiydi. Yargılamalarda kadıların yanında, devamlı surette bulunan bu müşahitler topluluğu, muhakemelerin alenî tarzda cereyan ettiğinin en önemli göstergesidir. Şühûdü'l-hal olarak görev yapan kimselerin adalet sahibi ve dürüst kimseler olduğu görülmektedir. Şer'iyye Sicillerinde şühûdü'l-hal'de yer alan kimselere yapılan atıflarda onlardan “udûl” olarak bahsedilmektedir. Şuhudu'l-hal kurumu bazı yönlerden günümüzdeki jüri sistemine benzemektedir. Yani her iki kurumda da vatandaşlar içerisinde seçilen bazı kimselerin yargılamaya katılması söz konusudur. Ancak jüri olarak seçilen kişi hakim karar vermesinde doğrudan etkili olurken, gözlemci ve danışman olarak görev yapan şuhudu'l-hal ise dolaylı olarak yargılamayı etkilemektedir. Kadı üzerinde adeta manevi bir yük hakini almaktadır. Böylece kadı karar verirken toplumun hassasiyetlerini göz önünde tutmak zorunda kalmıştır.

şühur (شهور) : Aylar

taahhüd (تعهد) : Yapmak üzere üstüne alma, üstlenme, deruhte etme.

tabir-i ani'l-merâm (تعبير عن المرام) : Maksadını anlatma.

tahrîr (تحرير) : Yazma, yazılma.

tahrîren (تحريراً) : Yazı ile, yazmak suretiyle.

taht-ı idâre (تحت اداره) : İdare altında.

takasen (تقصاً) : Takas edilerek.

takdimü'l-ehemm ale'l-mühim (تقديم الاهم على المهم) : Çok mühim olanı mühim olandan üstün tutma

takrîr-i kelâm (تقرير كلام) : İfadade bulunmak.

tarafeyn (طرفين) : İki taraf.

tarîk (طريق) : Yol.

tarîk-i âmm (طريق عام) : Umumun kullandığı yok.

tarîk-i hacc (طريق حج) : Hac yolu.

tatbîkan (تطبيقاً) : Tatbik'ten uygulayarak, uygulama suretiyle.

tealallah (تعالى الله) : Allah yüceltsin.

tebarekallah (تبارك الله) : Allah mübarek etsin.

tecavezAllahü an seyyiatihi (تجاوز الله عن سيئاته) : Allah günahını affetsin.

tedârük (تدارك) : Tedarik.

tefennün fi'l-ibare (تفنن فى العبارة) : Bir defa söylenmiş bir sözü, ikinci defa söylemek gerektiğinde o sözü teklarla mayıp başka şekilde ifade etme.

te'hîr (تأخير) : Geciktirme. Geriye bırakma.

tekabbelallah (تقبل الله) : Allah kabul etsin.

tekâsül (تكاسل) : Tembellik, üşenme, gevşeklik, kayıtsızlık.

tekrar ale't-tekrar (تكرار على التكرار) : Çok defa. Tekrar üstüne tekrar.

telhîs (تلخيص) : Sadrâzam veya daha alt makamlardan pâdişâha iznini, görüşünü yâhut emrini almak için yazılan ve konunun özetini içeren yazı.

temellük (تملك) : Sâhip olma, mâlik olma, mülk edinme.

temessük (تمسك) : Arapça, meslek kökünden gelen kelimenin lügat manası tutunma, yapışma ve sarılma demektir. Diplomatik bakımdan temessük, bir borcun ödenmesinin kabul edilmesi, bir şeyin teslim alındığının gösterilmesi gibi hususlarda karşı tarafa verilen bir nevi senettir. Bazı hallerde temessük yerine tahvil de kullanılmıştır. XIX. Yüzyılın ikinci yarısında temessük kelimesi yerini "sened"e bırakmıştır. Seriiye sicillerinde ise temessükün manası sudur: Miri arazide ve gayri sahih vakıflarda tasarruf hakkı sahiplerine yetkili makam veya sahislar tarafından verilen belge demektir. Yani temessük tasarruf vesikası demek olur ki, sonraları tapu tabiri bunun yerine geçmiştir.

temlîk (تمليك) : Bir şeyi birinin mülkü kılma, bir mülkü birinin üstüne yapma, mülk olarak verme.

tenakerün fi'l-hayal (تتناكر في الخيال) : Bir şeyin zikri ile ona bağlı bulunan şeyin akla gelmesi.

tereke (تركة) : Ölünün bıraktığı mal yerine kullanılan terike kelimesinin yerine "muhallefat" tabiri de kullanılmıştır. Ölünün teçhiz ve tekfini, ölünün borçları, vasiyeti, veresenin hakkı terekenin kısımlarını oluşturur. Varisi olmayan veya olup da mal tasarruf edemeyecek yasta vaziyette bulunan ölülerin mallarına dair kadılar tarafında tutulan defterlere de tereke defterleri denilmiştir.

tersane (ترسانه) : Gemi yapılan yer

tersâne-i Âmire (ترسانة عامره) : Osmanlı devlet tersânesi.

tesviye (تسوية) : Ödeme, hesap kapatma. Neticelendirme.

tesviye-i umur (تسوية امور) : İşlerin görülüp neticelendirilmesi.

tevcîh (توجيه) : Rütbe, memûriyet vb. şerefli bir şeyi bir kimseye verme.

tevkî' (توقيع) : Pâdişah fermanlarına, menşur ve mektuplara konulan ve imzâ yerini tutan alâmet, nişan, tuğra.

tevkî'-i hâkânî (توقيع خاقانی) : Pâdişah tuğrasını taşıyan ferman.

tevkî'-i refî'-i hümâyûn (توقيع رفيع همايون) : Pâdişah tuğrasını taşıyan ferman.

tezkire (تذكرة) : Osmanlı diplomatığında çeşitli bürolar veya kişiler tarafından kaleme alınan ve konuyu özet halinde

açıklayan belgeler için kullanılmış olup haberleşmeleri temin eden belgelerdi. Tezkireler, amacı tam ve açık bir şekilde anlatan, fakat lüzumsuz teferruata kaçmadan sade bir dille kaleme alınırlardı.

tezkire-i husûsiyye (تذكرة خصوصیه) : Pâdişâhın emrini bildiren ve mâbeyn başkâtibi tarafından yazılan tezkire.

tezkire-i ma'rûza (تذكرة معروضه) : Sadrâzam tarafından pâdişâha sunulan tezkire.

tezkire-i Osmâniyye (تذكرة عثمانیه) : Osmanlı Devleti'nde nüfus kâğıdı yerine kullanılan belge.

tezkire-i sâmiye (تذكرة سامیه) : Sadrâzam tarafından yazılan tezkire.

tezkiye (تزکیه) : Soruşturarak hâlinin iyiliğini meydana çıkarma. Aklama. Temize çıkarma.

tezkiye-i şühud (تزکیه شهود) : Şâhitlerin doğru insanlar olup olmadıklarının mahkemece soruşturulması.

tımar (تیمار) : Osmanlı Devleti'nde ve Anadolu Selçukluları'nda belirli bir hizmet karşılığında şahıslara tahsis edilen toprak parçası.

tis'a (تسع) : Dokuz.

tis'în (تسعين) : Doksan.

tûbâ lehü ve hüsnü me'âb (طوبأ له و حسن مأب) : Mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır.

tüvânâ (توانا) : Güçlü, kuvvetli, dinç.

ubûr (عبور) : Bir taraftan öbür tarafa geçme, karşı yakaya geçme, geçiş.

udûl (عدول) : Âdil kimseler. Bknz. Şühudu'l-hal.

uht (اخت) : Kız kardeş.

uhteyn (اختين) : İki kız kardeş.

ulemâ (علماء) : Âlim'in çoğulu. Âlimler, bilginler.

ücûrât (اجورات) : Ücretler.

ümenâ (امنا) : Emin olanlar, güvenilir kişiler.

ümenâ-i şer' (امناء شرع) : Şeriatın güvendiği kişiler.

vasî (وصى) : Ölen bir kişinin vasiyetini yerine getirmeye memur edilen kimse. Kendi malını idâre edemeyecek durumda olan akılcı hasta veya zayıf bir kimsenin, bir yetîmin, küçük bir çocuğun malını yöneten kimse.

vazîfe-i mersûme (وظيفة مرسومه) : Adı geçen vazife.

veliyyü'l-emr (ولى الامر) : Emir sâhibi, âmir.

veliyyü'n-niam (ولى النعم) : Nîmet sâhibi.

verese (ورثه) : Mîrasçılar

Yağfirullah (يغفر الله) : Allah rahmet etsin.

yed (يد) : El.

yerhamükallah (يرحمك الله) : Allah sana merhamet etsin.

yevm (يوم) : Gün

yevmî (يومية) : Günlük

yevmi'l-hâdî (يوم الحادى) : Birinci gün.

zâbit (ضابط) : Subay.

zâbitân (ضابطان) : Subaylar.

zâdallah (زاد الله) : Allah artırsın.

zâhir (ظاهر) : Meydanda olan, görünen, açık ve belli olan (şey) .

ze'âmet (زعامت) : Osmanlı Devleti'nde fetih sırasında elde edilen ve arâzi-i emîriyye denen yerlerden savaşanlara, bir kısım devlet ve saray erkânına kılıç hakkı ve dirlik olarak verilen beytülmal hissesi, tımarın büyüğü.

zevc (زوج) : Koca, eş.

zevcân (زوجان) : Karı koca.

zevce (زوجه) : Hanım, eş.

zevceteyn (زوجتين) : Karıkoca

zevceteyn-i menkuhateyn (زوجتين منكوحتين) : Nikahlı iki hanım eş.
Bir adamın iki hanımı olması halinde kullanılır.

zevceteyn-i menkûhayn-i metrûketeyn (زوجتين منكوحتين متروكتين) : Bir adamın nikahlı iki hanımını boşaması durumunda kullanılan tabir. Nikahlı ki boşanmış kadın.

zevceyn (زوجين) : Karı koca.

zevc-i metrûk (زوج متروك) : Boşanmış, ayrılmış erkek. Kadın tarafından boşanmış koca.

zevc-i metrûke (زوج متروکه) : Boşanmış, ayrılmış kadın. Koca tarafından boşanmış kadın.

zîde (زيد) : Ziyade olsun, fazla olsun, artsın, çoğalsın.

zîde fadluhu (زيد فضله) : Fazlı, fazileti artsın.

zîde ilmuhu (زيد علمه) : İlmi artsın.

zîde ilmuhum (زيد علمهم) : Müfredi 'zîde ilmuhû'. Allah ilimlerini çoğaltsın, manasında dua cümlesi. Kadılar, naibler, müftüler vs. için kullanılır

zîde kadruhu (زيد قدره) : Kudreti, kadri çok olsun.

zîde mecduhû (زيد مجده) : Şanı fazlalaşsın mealinde dua. Çoğulu zîde mecduhum.

zîde salâhahû (زيد صلاحه) : Allah, salihliğini artırsın.anlamında dua.

zîde/zîdet (زيد/زيدت) : Artsın, çoğalsın, çok olsun. zîde müzekkerler, zîdet müennes kelimelerde, terkiplerde kullanılır.

zîdet rütbetehu (زيدت رتبته) : Rütbesi yücelsin. Gayr-ı müslimlere hastır. Müminler için uhrevî dualar yapılırken müslüman olmayanların dünyasına yönelik temenniler geçmektedir.

zıkr-i âtî (ذکر آتی) : İleride, metnin aşağısında zikredilen.

zıkrullahi teala a'la ve t-takdim ehakku ve elyaku ve evla (ذکر الله تعالى اعلی و التقديم احق و اليق و اولی) : Allah'ın zikri en yücedir, tekaddüm etmesi (öne alınması) en müstehak, en layık ve en evla olandır.

zîr (زیر) : Alt, aşağı.

züama (زعما) : Büyük tımar sâhipleri, zaimler.